

Koncepcja pedagogiki S. Hessena i jej konsekwencje dla wychowania

S. Hessen przyjmuje, że przedmiotem badań pedagogiki są wartości kulturalne. Z wcześniejszych ustaleń autora wiadomo, że dyscypliną, która bada wartości kulturowe, której są one przedmiotem, jest filozofia. Autor przyznaje więc, że przedmiot badań pedagogiki jest ten sam, co i filozofii - wartości kulturalne¹. Filozofia jest więc nauką uzasadniającą dobór problematyki badawczej, a więc i dobór przedmiotu pedagogiki. W tym sensie autor nazywa pedagogikę filozofią stosowaną². Poszczególnym działom filozofii, mającym za przedmiot poszczególne wartości odpowiadają osobne działy pedagogiki. Etyce, której przedmiotem jest dobro, odpowiada teoria wychowania moralnego, logice, której przedmiotem jest prawda, odpowiada teoria wychowania naukowego, estetyce, której przedmiotem jest piękno, odpowiada teoria wychowania artystycznego, filozofii prawa, której przedmiotem jest sprawiedliwość, odpowiada teoria wychowania prawnego, filozofii religii, której przedmiotem jest świętość, odpowiada teoria wychowania religijnego³. To, jeżeli chodzi o przedmiot pedagogiki, gdzie, jak widać, autor zgodny jest z przyjętą koncepcją filozofii i wartości. Jeżeli natomiast chodzi o cel, jaki autor postawił pedagogice, to również zgodnie z poczynionymi ustaleniami przyjął go jako "wdrożenie człowieka do wartości kulturalnych"⁴. Rozwiązanie to było zgodne z pluralistyczną wizją rzeczywistości przyjętą przez Hessena, gdyż cel, jaki postawił pedagogice, nie wykluczał człowieka pojętego również naturalistycznie ani wartości duchowych.

Podobnie jak założenia filozoficzne natury ontologicznej, poczynione w związku z pluralistyczną wizją rzeczywistości, również założenia filozoficzne natury epistemologicznej, poczynione w związku z tą wizją, wywarła duży wpływ na zaproponowaną przez Hessena koncepcję pedagogiki. Czynności poznawcze człowieka mają charakter

racjonalny i dlatego też Hessen przyjął, że wartości duchowe, by być poznawalnymi, też są racjonalne i jako takie apelują do człowieka - są wezwaniem do ich realizacji. Droga prowadzącą do wartości, ze względu na ich racjonalny charakter, to droga metody naukowej, która jako narzędzie badawcze zawsze opiera się na związkach formalnych, które stosuje. Przeprowadzenie poprawnego rozumowania, w oparciu o formalne związki, zakończony wnioskiem nie postawionym jeszcze w jakiejś dziedzinie wiedzy, jest momentem spotkania z wartością, jest momentem twórczym w działalności człowieka.

Jak prowadzić człowieka do spotkania z wartościami, a tym samym jak wprowadzić go na drogę twórczej działalności? Trzeba wprowadzić go na drogę działalności naukowej. Tak też ujmuje to Hessen stwierdzając: "... Ostatecznym celem kształcenia naukowego jest wdrożenie ucznia do metody badania i zatem wprowadzenie go w żywy prąd tradycji naukowej ..."⁵. Jak można tego dokonać? Trzeba nauczyć człowieka metody poznania naukowego. Nauką, która zajmuje się tym jest dla Hessena dydaktyka. Jest ona wprowadzeniem człowieka na drogę metody naukowej, na drogę myślenia naukowego, przez zaznajamianie go z metodami poszczególnych przedmiotów wiedzy. Na bazie tak rozumianej dydaktyki Hessen rozwinął koncepcję szkoły jednolitej. W ramach tej szkoły wyodrębnił, w zależności od faz rozwojowych człowieka, poszczególne jej stopnie.

Pierwszy stopień szkoły poprzedza przedszkole, które działalnością swoją obejmuje dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Na etapie przedszkola przeprowadza się nauczanie globalne, które nie ma jeszcze na celu przekazywania odpowiednich treści poza nauką mówienia, pisania i czytania. To zaś, co na tym etapie ma służyć późniejszemu wdrażaniu w metodę naukową, a więc i w twórczość, to przygotowywanie na tym etapie dzieci do systematycznej pracy. Zadaniu temu służy przekształcanie zabawy, która jest główną treścią życia dziecka na tym etapie rozwoju, w ten sposób, by dziecko doprowadziło ją do końca. Dziecko powinno prowadzić do końca swą zabawę, aby tym samym przygotować się do dążenia w swoich czynnościach do określonego i ustalonego celu.

Zadaniem więc wychowawcy na poziomie przedszkola jest należyta organizacja tej samorządnej działalności dziecka. Dlatego zabawa powinna być tak zorganizowana, aby dziecko wyczuwało w niej przyszlą lekcję, która charakteryzuje się tym, że jest działalnością podejmowaną ze względu na wspólny cel, według określonych praw i obowiązków.

Działalność dziecka podczas lekcji ma już prowadzić bezpośrednio do myślenia naukowego i twórczości i jest charakterystyczna dla pierwszego stopnia szkoły, obejmującego dzieci w wieku od 7 do 11 lat.

Główną formą zajęć tego stopnia szkoły jest lekcja.

Nauczanie przybiera tu formę kursu systematycznego, to znaczy wprowadza się tu już konkretne przedmioty. Okres nauczania systematycznego przypada na ten typ życia dzieci, w którym umysł ich dojrzał do rozkładania całości na elementy, do logicznego rozumowania i myślenia pojęciowego.

Na tym pierwszym etapie szkoły przeprowadza się kurs epizodyczny, który właśnie bazuje na wspomnianych tu zaktualizowanych już możliwościach umysłu dzieci.

W kursie epizodycznym chodzi o to, by otaczające dziecko zdarzenia - epizody, dotyczące różnych sfer życia, stały się dla niego impulsem poznawczym, budząc w nim pytania. Epizod ma być punktem wyjścia w dążeniu do wiedzy, powinien wprowadzać ucznia w myślenie naukowe. W pełni urzeczywistnia się to dopiero na drugim stopniu szkoły, gdzie kurs systematyczny polega na dokładnym i szczegółowym zapoznaniu uczniów z poszczególnymi dziedzinami wiedzy (przedmiotami naukowymi), w ten sposób, by wchodząc do ich pierwotnych praw, przesłanek ogólnych i faktów, zbudować całość zamkniętej dziedziny wiedzy.

Drugi stopień szkoły obejmuje uczniów w wieku od 11 do 15 lat, natomiast trzeci stopień szkoły obejmuje uczniów w wieku od 15 do 18 lat. Zachowując ten sam cel, by uczeń zapoznał się z metodami pracy naukowej, a więc by uczeń zapoznał się z metodami pracy naukowej, a więc by wchodził na drogę twórczości, różnica między drugim a trzecim stopniem szkoły polega na tym, że na

trzecim stopniu szkoły autor wprowadza różnicowanie zawodowe, a więc i różnicowanie co do wykładanych przedmiotów.

Zaprezentowana tu w skrócie koncepcja szkoły jednolitej została opracowana i przedstawiona w ostatniej pracy autora zatytułowanej „Struktura i treść szkoły współczesnej. Zarys dydaktyki ogólnej” jako propozycja zorganizowania szkolnictwa w oparciu o wypracowaną przez niego koncepcję dydaktyki.

Dydaktyka ta, rozumiana jako wprowadzenie ucznia w metodę myślenia naukowego, oparta została na jednej spośród pięciu z wymienionych wartości, na wartości prawdy.

Przyjmując scjentyistyczny ideał poznania i cel, któremu ma to poznanie służyć - poznaniu obiektywnej prawdy, tylko tę wartość autor rozwinął w koncepcji poznania. Dydaktyka jego mogła więc zostać zrozumiana tylko tak, jak to przyjmował, a mianowicie jako wprowadzenie do metody myślenia naukowego. Charakterystyczne jest również to, że z zaproponowanych przez siebie działów pedagogiki wychowania naukowego, estetycznego, moralnego, religijnego i prawnego, Hessen rozwinął tylko i przedstawił teorię wychowania naukowego, w mniejszym zaś stopniu teorię wychowania moralnego.

Zaprezentowana tu pokrótce rekonstrukcja poglądów Sergiusza Hessena jest oczywiście rekonstrukcją bardzo wybiórczą i skrótową. Miała ona bowiem posłużyć tylko pokazaniu tego czy i na ile Sergiusz Hessen przelamał swoją koncepcją scjentyistyczny ideał nauki w odniesieniu do założeń ontologicznych i epistemologicznych jakie przyjmował. Sprawą do dalszych i szczegółowych analiz w poglądach Sergiusza Hessena jest problem wolności, problem osobowości, problem relacji jednostki do ponadosobowej całości społecznej, czy w końcu problem rozumienia dialektyki. Tych zagadnień w moim referacie nie podejmowałem, a wydają się one istotne i o pierwszorzędym znaczeniu dla rozumienia koncepcji pedagogiki Sergiusza Hessena.

Przypisy:

- ¹ S. Hessen, *O sprzecznościach i jedności wychowania*, Lwów- Warszawa 1939, s. 127.
- ² S. Hessen, *Podstawy Pedagogiki*, Warszawa 1931 s. 317.
- ³ S. Hessen, *Pedagog. Ruch Pedagogiczny*, R. XXI, czerwiec-sierpień 1947-48; por. *O sprzecznościach i jedności wychowania*, Warszawa 1939.
- ⁴ S. Hessen, *Podstawy Pedagogiki*, Warszawa 1939, s. 319 - 325.
- ⁵ S. Hessen, *Struktura i treść szkoły współczesnej, Zarys dydaktyki ogólnej*, Wrocław 1939, s. 174.